СТАНОВИЩЕ

От: *проф.д.н. Ергюл Таир Реджеб*
Департамент Психология,
Институт за изследване на населението и човека - БАН
Професионално направление 3.2. Психология

Относно: дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор" по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по… (Методика на обучението по философски дисциплини) в катедра „Дидактика", Факултет по педагогика, СУ „Св. Климент Охридски"

Автор на дисертационния труд: *Катя Росенова Димитрова*
Тема на дисертационния труд: *„Очакванията на учениците към учителя по Философия и Гражданско образование като детерминанта за неговия „професионален Аз-образ"*

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури съгласно Заповед №РД-38-188 от 17.04.2026 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски"

1. Информация за дисертанта

Катя Росенова Димитрова е докторант в катедра „Дидактика", Факултет по педагогика, СУ „Св. Климент Охридски". Придобива бакалавърска степен по Геология (2018) и по Педагогика с допълнителна професионална квалификация учител по философия и гражданско образование (2020) от СУ „Св. Климент Охридски". Притежава и магистърска степен по Образователен мениджмънт (2021) от същия университет. Трудовият ѝ опит включва преподавателска и обучителна дейност в периода 2019 – 2021 г., като от октомври 2022 година заема позиция асистент в СУ „Св. Климент Охридски".

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертацията е с общ обем от 182 страници (155 страници основен текст), включващи: увод; две глави (теоретична и емпирична), библиографска справка и приложения. Представеното съдържание е онагледено с помощта на 42 таблици и 3 фигури. Библиографската справка съдържа 100 източника, предимно на кирилица (87), отразяващи класически автори от края на миналия и началото на настоящия век, и 34 интернет източника.

Професионалният Аз-образ на учителя по Философия и Гражданско образование в училище в процеса на неговото професионално самоопределение и развитие се определя за обект на дисертационното

изследване, докато предметът е възрастовата динамика в очакванията на учениците към учителя по ФГО. Извеждат се две основни цели на изследването: 1) конструиране на модел на устойчив „професионален Аз-образ“ на учителя по ФГО в училище и модел на учителя по ФГО в контекста на „Училище на бъдещето“ въз основа на възрастовата динамика на очакванията на учениците към учителя и влиянието му върху развитието на неговия „професионален Аз-образ“; и 2) синтезиране на комплекс от прийоми и техники за комуникация между учител и ученици на взаимните очаквания като стимул за устойчиво професионално самоопределение на учителя от една страна, а от друга – за личностно и познавателно развитие на учениците. Формулирани са 6 задачи на теоретично и емпирично ниво. На проверка се подлагат 2 работни хипотези, първата относно възрастовата динамика в очакванията на учениците, като се допуска при тези от 8 до 10 клас тя да е фокусирана върху социално и личностно-ориентираната компетентност на учителя, а при 11 – 12 клас към неговата предметна и методическа компетентност. Втората хипотеза обвързва стажа на учителя с възприемането му като по-авторитетна личност.

Реализираният теоретичен обзор представя образователната рамка и съвременното обучение по Философия и Гражданско образование, с акцент върху „Образование на бъдещето“ като социален проект и водещите парадигми в обучението по ФГО. Накратко се проследява концепцията за „Аз-образа“ от идеите на класически световни автори като У. Джеймс и З. Фройд до по-новите български изследователи – М. Дилова, Д. Хаджийски и др., като се разграничават елементите в структурата на „Аз-образа“. Задълбочено се описва проблема за професионалното самоопределение, започвайки с образите на учителя – философ, учителя – ментор, за да се изведат съвременните очаквания, свързани с ролята на модератор, диалогичен партньор, който активно участва в образователния процес и съдейства за развитието на критическото мислене и ценностната рефлексия, и служи като модел за гражданско поведение. Акцентира се върху набора от компетентности, които учителят по ФГО трябва да притежава – организационна, информационна, експертна, социокултурна, медиаторна и т.н. Очертава се и нормативната рамка от изисквания към учителя по ФГО, за да се изведе авторски концептуален модел на „Професионалния Аз-образ“ на учителя по Философия и Гражданско образование и на изследването му в контекста на възрастовата динамика в очакванията на учениците. Предлагат се съдържателен и функционален модел, като първият включва 4 взаимосвързани йерархични нива, характеризиращи динамиката на професионалната идентичност: личностна идентичност, психологически компетентности, професионални компетентности и професионално-личностни качества. Той служи като

аналитична рамка за осмисляне на професионалния профил на учителя в контекста на съвременното образование. Вторият функционален модел изследва взаимовръзката между възрастовата динамика на ученическите очаквания и „Професионалния Аз-образ“ на учителя по ФГО. Чрез него се анализира как възрастовите и социалните характеристики на учениците влияят върху възприемането на учителската роля и професионалните му качества.

Емпиричната проверка на предложените модели се осъществява чрез мащабно анкетно проучване със 75 учители по ФГО и 2109 ученици (1355 от 8–10 клас и 754 от 11–12 клас). Статистическата обработка на количествените данни включва дескриптивен (средни стойности и стандартни отклонения) и дисперсионен (z-тест за сравнение на независими извадки) анализ със статистически пакет (SPSS версия 26) и Q Professional (версия 5.18.7.0.). Въз основа на получените резултати авторката обобщава, че сред изследваните учители водеща е мисията и призванието да си учител, последвани от емоционална и социална удовлетвореност от практикуването на професията, удовлетвореността от постиженията на учениците и др., които се приемат като свидетелства за предимно вътрешната мотивация на учителите, макар да са отбелязани и някои външни мотиватори като работна заплата, признание и др.

При почти 2/3 от анкетираните учители водещият фактор за избор на професия е личностното удовлетворение, като 88% от тях смятат, че очакванията на учениците към тях оказват във висока или средна степен влияние върху професионалната им самооценка. В същото време 78% от учителите вярват, че техните очаквания оказват влияние във висока или средна степен върху учениците, докато едва 40-43% от учениците са на същото мнение. Сходно разминаване е налице и при другия полюс, като около 30% от учениците са категорични в мнението си, че очакванията на учителя им не оказват влияние върху тяхната самооценка, за разлика от едва 4% от учителите. Докторантката заключава, че учителите по ФГО се възприемат като значими фигури, чието мнение е определящо за учениците им, докато техните ученици ги възприемат по-скоро като фасилитатори и експерти, отколкото „архитекти“ на тяхната самооценка.

Резултатите, установени при учениците в 8-10 клас илюстрират, че повече от половината (56%) от тях декларират възприятия за подкрепа от страна на учителя си по ФГО, 65% го възприемат като авторитетна фигура, а 38% го разпознават като модел на поведение. При учениците в 11 клас, 65% възприемат подкрепата от страна на учителя си, 72% го възприемат като авторитетна личност и 46% го ползват като модел за подражание, докато при учениците в 12 клас има лек спад във възприятията за подкрепа (54%), 73% го възприемат като авторитетна личност и 36% го ползват като модел за подражание.

Констатира се тенденция за повишаване на възприятията за учителя като авторитетна личност с нарастване на професионалния му опит (от 52% при младите специалисти (до 5 г. стаж) до 75% при по-опитните (над 20 г. стаж).

Въз основа на получените резултати Катя Димитрова извежда основните изводи на дисертационното изследване, сред които можем да посочим: 1) промяна в традиционните представи за професионалния Аз-образ на съвременния учител по ФГО от „източник на знание“ към ролята на медиатор и ценностен ориентир; 2) устойчивост в социално психологическата значимост на фигурата на учителя при учениците с нарастване на възрастта и трансформация в по-високо изискване за личностно ориентирана подкрепа; 3) несъответствие между субективната самооценка на учителите и оценките на учениците - тенденция към по-висока оценка на работата на учителя от страна на учениците в сравнение със собствената му преценка и др.

3. Оценка на получените резултати, научни и практико-приложни постижения

Основните научни и практико-приложни резултати от проведеното изследване са разположени в отделните глави на дисертацията, която е структурирана по класически образец с ясно разграничени теоретична и емпирична част. Могат да се обособят следните приноси на теоретично ниво, свързани с: 1) разработването на концептуални модели за професионалния Аз-образ на учителя по ФГО (съдържателен, функционален и модел на учител в „Училище на бъдещето“); 2) допълване на представите за възрастовата динамика на учениците с извеждане на нарастващата роля на учителя като източник на емоционална и социална подкрепа при зрелостниците и като „граждански ментор“ или медиатор на абстрактните философски категории (справедливост, свобода, етика) в прагматични социални умения и граждански модели на поведение. Въз основа на получените емпирични резултати се извеждат приноси на практико-приложно ниво, сред които могат да се посочат: 1) справедливостта е основният градивен елемент на авторитета на учителя по ФГО, което дава база за бъдещи обучения и квалификационни курсове по педагогическа етика; 2) функционална промяна в професионалния Аз-образ на учителя във втори гимназиален етап (11–12 клас), като с въвеждането на дисциплината „Гражданско образование“ ролята на учителя се трансформира от „лектор с преобладаващо теоретична насоченост“ в „граждански ментор“, чийто професионален авторитет се основава на способността му да бъде етичен ориентир и лидер в образователното пространство, което подпомага превръщането на класната стая в „лаборатория за гражданство“.

4. Оценка на публикациите по дисертацията

Докторантката е представила справка с 3 самостоятелни публикации. Две от тях са на български език - 1 в Годишника на СУ „Св. Климент Охридски“, кн. Педагогика и 1 публикация от доклад на научна конференция, докато третата публикация е на английски език в международно научно списание. Реализираните публикации осигуряват публичност на разглеждания проблем пред академичната общност и покриват минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ в професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по… (Методика на обучението по философски дисциплини).

5. Оценка на автореферата

Авторефератът е с обем от 27 страници и коректно отразява съдържанието на дисертационния труд и основните научни и практико-приложни приноси.

6. Критични бележки, препоръки и въпроси

Дисертационният труд има своите научни и практико-приложни постижения, въпреки това могат да се отправят някои препоръки и бележки от методологичен и емпиричен характер. Първо, за по-коректно отношение към употребата на основни понятия в дисертацията. Например, използването на понятия като детерминанта (в заглавието на труда, при определяне на целта и хипотезите на изследването) предполага причинно-следствени връзки и обикновено в социалните и хуманитарните науки се доказва чрез количествени изследвания и прилагането на регресионни анализи. В случая докторантката приема, че ще се ползва само в концептуален смисъл (стр. 33) и няма да се търсят такива причинно-следствени връзки, но тогава е по-добре да се използва друго понятие. Разбира се, приложената методологията (анкетно проучване), от своя страна, не предоставя възможност за такива регресионно анализи. По същия начин използването на понятието корелация (напр. при анализа на резултатите на стр. 84) предполага наличието на корелационни резултати, установени чрез статистически анализ, а не просто логически разсъждения на основата на честотни резултати (напр. Табл. 9, стр. 84) относно възприятията на учителите за степента на влияние на очакванията на учениците върху тяхната професионална роля. Нещо повече, тези честотни резултати и логическото разсъждение се приемат като основа за доказването на хипотезата за изграждането на професионалния Аз-образ на учителя по ФГО посредством активна комуникация с другите (в случая с учениците), но реално няма доказателства за това в описаните резултати. Сходно, на стр. 134, Табл.

Професия и стаж, представя разпределение в проценти, а е означено като корелационен анализ.

Второ, по отношение на избрания методологичен подход и извадка, трябва да се уточни, че анкетното проучване не е най-добрия подход за оценка на личностни и професионални конструкти. Може да се препоръча по-добра дефиниция на тези понятията въз основа на избран от автора теоретичен подход и използването на адаптирани за български социокултурен контекст надеждни и валидни инструменти за тяхната оценка. Съответно надеждността на инструментите предполага тяхната вътрешна консистентност или доколко е последователен, стабилен инструментът при измерване и доколко въпросите в него са свързани по между си, а не зависи толкова от самия размер на извадката. Обикновено се установява чрез коефициенти, напр. коефициент алфа на Кронбах. Валидността от своя страна е показател за това колко точно инструментът измерва това, което се предполага, че измерва и освен съдържателна, т.е. да покрива пълния спектър на изследването явление, има и критериална (съответствие с други въпросници), конструкт валидност и др. Също така трябва да се посочи, че постигнатият размер на извадката в настоящото изследване (2109 ученици) не гарантира по принцип статистическата значимост на резултатите, както посочва авторката (стр. 67), тъй като извадката не е представителна за средните училища в страната, а по скоро случайна, събрана на принципа на отзовалите се. Например при учениците от 8 до 10 клас (N=1355) в някои големи градове като Стара Загора учениците, които са участвали представляват 1% от извадката, в Русе – 2%, а в други, не толкова големи градове, напр. Шумен те са 11%, а в Петрич – 14%, което не отразява реалното разпределение на учениците в страната. Не са осъществени съответните статистически анализи и не са представени коефициентите от тези анализи, за да се претендира за статистическа значимост на резултатите. Следователно, реализирана е мащабна извадка постигнати са значими научни резултати, но те не могат да се генерализират.

7. Заключение

Дисертационният труд на Катя Росенова Димитрова е авторско проучване, включващо теоретичен обзор върху образователната рамка и обучението по Философия и Гражданско образование, професионалният Аз-образ и компетентности на учителя по ФГО. Предлага съдържателен концептуален модел като аналитична рамка за оценка на професионалния профил на учителя и подлага на емпирична проверка разработения функционален авторски модел за взаимовръзка между възрастовата динамика на ученическите очаквания и „Професионалния Аз-образ“ на учителя по ФГО. Реализирано е мащабно анкетно проучване сред 2184 респонденти (75 учителя

и 2109 ученици), чието резултати са качествено и количествено анализирани. Въз основа на получените резултати се извеждат научни приноси, свързани с обогатяване на професионалния профил на учителя по ФГО (емоционална и социална подкрепа при зрелостници, способност за смислено и рефлексивно общуване, медиатор на философските категории в модели на поведение и др.) и практико-приложни, включващи конкретни техники за комуникация между учители и ученици и др. Считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилника за неговото прилагане и на вътрешните нормативни документи на СУ „Св. Климент Охридски“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор”. Всичко това ми дава основание да дам своята положителна оценка за дисертацията на тема „Очакванията на учениците към учителя по Философия и Гражданско образование като детерминанта за неговия „професионален Аз-образ“ и да предложа на уважаемите членове на научното жури да присъдят на Катя Росенова Димитрова образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по… (Методика на обучението по философски дисциплини).

11. 05. 2026 г.

гр. София Подпис:

(проф. д.н. Ергюл Таир)